

ความสำคัญของวิชาสังคมศึกษาและพัฒนาการของวิชาสังคมศึกษา
The importance of social studies and the development
of social studies.

พระปรัชญา ชยวุฑโฒ
พระเอกรัตน์ มหามงคล
พระครูศรีสุนทรสรกิจ
วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

ขอบข่ายของวิชาสังคมศึกษากว้างขวาง มีเนื้อหาสาระที่เป็นการคิดรวบยอดและหลักการจากสาขาวิชาต่างๆ ที่นำมาใช้สำหรับการเรียนรู้ได้อีกมาก ประกอบกับการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสังคม มีผลกระทบต่อวิชาสังคมศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เป็นขอบข่ายของเนื้อหาความรู้ที่เพิ่มขึ้นและกว้างขวางยิ่งขึ้น เนื้อหาความรู้ที่เป็นข้อเท็จจริงนั้นมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นทั้งผู้สอนและผู้เรียนจะ การเรียนรู้ที่จะเลือกสรรข้อมูลความรู้ที่สามารถนำมาสัมพันธ์กับชีวิต และช่วยแก้ปัญหาชีวิตปัจจุบันได้ ซึ่งถือว่าเป็นหลักสำคัญประการหนึ่งของการเรียนการสอนสังคมศึกษา การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะทางสังคม เป็นทักษะที่เกี่ยวข้องกับการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับผู้อื่นและเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อนเพราะต้องสัมพันธ์กับข้อมูลข้อเท็จจริง

คำสำคัญ : ความสำคัญของวิชาสังคมศึกษา,พัฒนาการของวิชาสังคมศึกษา

Abstract

The scope of social studies is extensive that has the conceptual content and various principles to be used for learning. Due to the social change, this will surely cause social science impacts. Especially in the area of knowledge, the content is increasing and more extensive. The content of facts is constantly changing. Therefore, both the instructors and the learners must be able to choose the knowledge that can be related to their lives and also help them to solve the problems of their own in the current situation. This is one of the main principles of social studies that is to develop social skills which is the skill that involves interacting with others. However, in doing so, it is such a sensitive matter because it must be related to factual information as well.

Keywords: Importance of social studies, Development of social studies

บทนำ

ความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้เกิดความไม่สมดุลระหว่างความต้องการของประชาชนกับจำนวนทรัพยากร เป็นผลทำให้เกิดการกระทำที่แต่ละคนต่างแสวงหาผลประโยชน์ เพื่อความสุขสบายโดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของผู้อื่น และส่วนรวม การมุ่งเน้นทางด้านวัตถุทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัตถุกับจิตใจ การหันเหออกจาก จารีตประเพณีทำให้เกิดปัญหาทางด้านสังคมขึ้นมาอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางด้าน เศรษฐกิจ การเมือง ปัญหาสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านคุณธรรมและจริยธรรม ดังนั้น หากจะทำให้สังคมเกิดความสงบสุขและมีความเจริญก้าวหน้าควบคู่ไปกับเทคโนโลยีจึงจำเป็นต้องพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณของคนในสังคม¹ สาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นวิชาที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วยเรื่อง รวบรวมเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม การดำเนินชีวิต รวมถึงศาสนา ศิลปกรรม และจริยธรรม วิชาสังคมศึกษาจึงช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจว่ามนุษย์ดำรงชีวิตอย่างไร และเข้าใจถึงการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ตามกาลเวลาตามเหตุปัจจัยต่างๆ ทำให้เกิดความเข้าใจในตนเองและเข้าใจผู้อื่น ยอมรับในความแตกต่าง มีคุณธรรม มีความอดทน อดกลั้น สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต มีคุณภาพชีวิตที่ดี อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก อันเป็นเป้าหมายที่แท้จริงของการเรียนวิชาสังคมศึกษา²

ความหมายและความสำคัญของวิชาสังคมศึกษา

1. ความหมายของวิชาสังคมศึกษา

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นกลุ่มสาระที่จัดการเรียนรู้ เน้นในเรื่องพฤติกรรมของคนและสิ่งแวดล้อมสาระที่จัดการเรียนรู้ในกลุ่มนี้ประกอบด้วย 5 สาระ คือ สาระที่ 1 ศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์ สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์³ ทั้ง 5 สาระมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตในสังคมทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้ถึงปัญหาของสังคมที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาในสภาพปัจจุบัน เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงสภาพความเป็นไปที่แท้จริงของสังคม บทบาทของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ที่สำคัญก็คือการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนและหวังว่าผู้เรียนได้เข้าใจถึงสมาชิกและกำลังที่ดีของสังคมนั้น นักการศึกษาทางสังคมศึกษา พยายามที่จะพัฒนากระบวนการเรียนรู้กลุ่มสังคมศึกษาให้มีประสิทธิภาพและสนองต่อจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ หลักสูตรในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและ

¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พัฒนาสังคมไทย สู่วัฒนธรรมแห่งความใฝ่รู้และสู้สู้* สักยก, (บทความวิชาการด้านพระพุทธศาสนา : หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน, 2551), หน้า 10.

² *สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม* [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: <http://taamkru.com/th> [10 ก.ค. 2561]

³ กรมวิชาการ. *หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*, นนทบุรี : บริษัทไทยร่มเกล้าจำกัด, 2544, หน้า 16-17

วัฒนธรรม มีลักษณะเปิดกว้าง ในหลักสูตร ได้กำหนดมาตรฐานไว้ 12 มาตรฐาน จุดมุ่งหมายเพื่อให้รู้จักการดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งคุณธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม มีระเบียบวินัย มีความอดทน รู้จักประหยัด มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และประเทศชาติ เคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น รู้จักหน้าที่ รู้จักใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง ในทางสร้างสรรค์ บนรากฐานแห่งศาสนาและกฎหมาย กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หมายถึง การให้การศึกษาสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ในโรงเรียนที่ประกอบด้วยเนื้อหาที่มีลักษณะเป็นบูรณาการ (Integrate) คือ มีเนื้อหาผสมผสานกันโดยคัดเลือกเนื้อหาจากสาขาวิชาต่าง ๆ เช่น สังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ มนุษยศาสตร์ จริยศาสตร์ ศาสนาและปรัชญา เป็นต้น แล้วจัดเข้ารวมเป็นหลักสูตรสังคมศึกษาในโรงเรียน หรืออาจกล่าวได้ว่า กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นรากฐานของสาระสังคมศึกษาในโรงเรียน เพราะ สาระสังคมศึกษา (Social Studies) มีลักษณะเป็นสาระแบบ บูรณาการ โดยคัดเลือกสาระส่วนที่เหมาะสมจากสาระ ต่าง ๆ ในสาขาสังคมศาสตร์และแขนงวิชา ที่เกี่ยวข้อง มีขอบข่ายครอบคลุมทุกแขนงวิชาในสาขาสังคมศาสตร์ ตลอดไปจนถึงวิชาที่เกี่ยวข้องกับสังคม แต่ไม่ใช่สังคมศาสตร์ เช่น ศาสนา ศิลปะดนตรี วรรณกรรมด้วยเพื่อนำมาบูรณาการเข้า โดยมีมโนทัศน์และหลักการที่สำคัญเป็นแกนกลาง สำหรับนักเรียนในโรงเรียนการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทุกด้าน และฝึกฝนทักษะและพัฒนาเจตคติอันเหมาะสมเพื่อเป็นพลเมืองที่ดีมีประสิทธิภาพ สามารถอยู่รวมกันได้อย่างสันติและสร้างสรรค์ อาจกล่าวได้ว่า วัตถุประสงค์เน้นที่การนำเอาความรู้ทางสังคมศึกษาไปใช้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียนและสังคม

ความสำคัญของสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

มนุษย์จำเป็นต้องอยู่กันเป็นกลุ่ม มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นมิได้มีมาแต่กำเนิด แต่เกิด จากการที่มนุษย์ได้เป็นสมาชิกของสังคม ทำให้มนุษย์เรียนรู้แบบแผนต่าง ๆ โดยเฉพาะสังคมมนุษย์คือ ครอบครัว ความรู้จากแบบแผนมนุษย์ รุ่นก่อนจากสภาพแวดล้อมครอบครัว จากสถาบันที่ตนได้สัมผัส สิ่งเหล่านี้ ล้วนมีอิทธิพล และมีส่วนทำให้มนุษย์ที่สมบูรณ์สามารถยังชีพอยู่สังคมได้อย่างมั่นคง ดังนั้นสาระสังคมศึกษา มีความเกี่ยวข้องกับเชื้อชาติ ศาสน์ กษัตริย์ และวิถีชีวิตของคนในสังคม จึงเป็นสาระที่มีความสำคัญสูง คือ

1. สาระสังคมศึกษา มีความสำคัญเพราะวิชาสังคมศึกษาต้องอยู่คู่กับเราตลอดเวลา
2. การสอบเข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษา กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 สาระ ประกอบด้วยสาระศาสนา สาระหน้าที่พลเมืองการดำเนินชีวิตในสังคม สาระ เศรษฐศาสตร์ สาระประวัติศาสตร์ สาระภูมิศาสตร์ มีความจำเป็นต้องมีสอบ เพราะมีความสำคัญต่อทุกวิชาที่จะศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัย สาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 แบ่งออกเป็น 8 กลุ่มสาระ ได้แก่

1. ภาษาไทย
2. คณิตศาสตร์
3. วิทยาศาสตร์

4. สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
5. สุขศึกษา และพลานามัย
6. ศิลปศึกษา
7. การงานอาชีพและเทคโนโลยี
8. ภาษาต่างประเทศ

สาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ผู้เรียนทุกคนต้องเรียนรู้โดยกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จัดอยู่ในกลุ่มแรก ประกอบด้วย ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นสาระการเรียนรู้ที่ใช้เป็นหลักในการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างพื้นฐานการคิดและเป็นกลยุทธ์ในการแก้ปัญหาและวิกฤตของชาติ

3. ความสำคัญของวิชาสังคมศึกษาขึ้นอยู่กับสมมติฐานของแนวคิด หลักการสอนสังคมศึกษาที่ตั้งขึ้นนั้นมีเจตนาอย่างไร โดยปกติหลักการสอนสังคมศึกษาก็เพื่อแก้ไขปัญหาในสังคมนั่นเอง สมมติฐานที่สำคัญของสังคมศึกษาได้แก่ ระบอบการปกครอง ศาสนา วัฒนธรรม ประเทศไทยมีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย การปกครองในระบอบประชาธิปไตย เน้นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนโยบายของรัฐ การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง การวินิจฉัยตัดสินบนพื้นฐานประชาธิปไตย การตั้งสมมติฐานของการเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำเนินชีวิตที่ต้องเผชิญปัญหาทั้งในส่วนตนและสังคมส่วนรวมเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของสังคม ในขณะที่แต่ละคนเกิดมาไม่เหมือนกันทั้งด้านเผ่าพันธุ์ เชื้อชาติ ศาสนา ฐานะ ความเป็นอยู่ เกียรติยศ ชื่อเสียง ยศถาบรรดาศักดิ์ เศรษฐกิจการครองชีพ สิ่งเหล่านี้ย่อมตั้งอยู่บนทฤษฎีความแตกต่างระหว่างบุคคล ซึ่งมีผลต่อการสร้างทักษะการตัดสินใจเป็นอย่างยิ่ง ทักษะการตัดสินใจจึงต้องได้รับการฝึกฝนเป็นอย่างดี ทั้งในด้านระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ค่านิยมและวัฒนธรรมที่ดีงาม การตัดสินใจอย่างมีเหตุผลเป็นความสำคัญของสาระสังคมศึกษา

องค์ประกอบการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

การตัดสินใจเป็นสิ่งสำคัญ ก่อนการตัดสินใจใดๆ จึงต้องมีความรู้ มีข้อมูลประกอบการพิจารณา รวมทั้งค่านิยมซึ่งจะนำไปสู่ทักษะในการตัดสินใจ โดยมีองค์ประกอบการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ดังนี้

1. ความรู้สังคมศึกษา จะให้ความรู้ด้านสังคม สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับสังคมผู้เรียนต้องเรียนรู้ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เพราะสังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตลอดเวลา กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ว่ามนุษย์ดำรงชีวิตอย่างไร ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคล และการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด นอกจากนี้ ยังช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงการพัฒนา เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่างๆ ทำให้เกิดความเข้าใจในตนเอง และผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับในความแตกต่าง และมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ และสังคมโลก กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมว่าด้วยการอยู่ร่วมกันในสังคม ที่มีความเชื่อมสัมพันธ์กันและมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย เพื่อช่วยให้สามารถปรับตนเองกับบริบทสภาพแวดล้อม

เป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ มีความรู้ ทักษะ คุณธรรม และค่านิยมที่เหมาะสม โดยได้กำหนดสาระต่างๆ ไว้ ดังนี้

1) ศาสนา และจริยธรรม : แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรมหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ การนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติในการพัฒนาตนเองและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนาตนเองอยู่เสมอ รวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวมประพฤติปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น

2) หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต : ระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ลักษณะและความสำคัญการเป็นพลเมืองดี ความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ปลูกฝังค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเข้าใจสิทธิ เสรีภาพเพื่อสันติสุขของสังคมไทยและสังคมโลก

3) เศรษฐศาสตร์ : การผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ การดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน

4) ประวัติศาสตร์ : เวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ วิธีการทาง พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบันความสัมพันธ์และเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่างๆ ผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญในอดีต บุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในอดีต ความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย แหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลก

5) ภูมิศาสตร์ : ลักษณะของโลกทางกายภาพ ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากรและภูมิอากาศของประเทศไทยและภูมิภาคต่างๆ ของโลก การใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ความสัมพันธ์กันของสิ่งต่างๆ ในระบบธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ การนำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

2. ทักษะ ทักษะหมายถึงความชำนาญ ความขยัน คล่องแคล่ว สังคมศึกษาจะจัดกิจกรรมฝึกฝนให้มีทักษะในการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลแก่เยาวชน ทักษะนี้เป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ โดยกระบวนการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลจะเริ่มตั้งแต่ การระบุนโยบายการตั้งสมมติฐานแนวทางแก้ปัญหา การทดสอบสมมติฐาน การหาทางเลือก การวิเคราะห์ผลที่ได้เลือกนั้น แล้วจึงทำการประเมินเพื่อตัดสินใจลงมือปฏิบัติ

พัฒนาการของวิชาสังคมศึกษา

1. พัฒนาการของวิชาสังคมศึกษา

สังคมศึกษามีกำเนิด เมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 19 ปี พ.ศ. 2459 ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา คณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตรระดับชั้นพื้นฐาน ได้จัดหมวดวิชาใหม่คือ วิชาสังคมศึกษาประกอบด้วยวิชาประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และวิชาปัญหาประชาธิปไตย ในระยะต่อมา วิชาสังคมศึกษาได้รวมไปถึงวิชา เศรษฐศาสตร์ และหน้าที่พลเมือง ด้วยประเทศไทย ในระยะแรกคือสมัยกรุงสุโขทัย มีวัดเป็นสถาบันทางการศึกษา พระเป็นผู้จัดการศึกษา จึงเน้นการสอนศีลธรรมเป็นส่วนใหญ่สมัยรัชกาลที่ 5 ได้จัดให้เรียนวิชาที่

เกี่ยวกับสังคมศึกษา คือ วิชาภูมิศาสตร์กายภาพ วิชาภูมิศาสตร์ประเทศไทยและการเมืองใกล้เคียง วิชาภูมิศาสตร์การค้า วิชาจรรยา การเรียนเน้นการท่องจำ ต่อมาในปี พ.ศ. 2479 ได้กำหนดวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมไว้ในหลักสูตรการกำเนิดวิชาสังคมศึกษาในประเทศไทย วิชาสังคมศึกษาได้ถูกจัดไว้ในหลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเป็นครั้งแรกปีพ.ศ. 2498 โดยแบ่งออกเป็น 4 รายวิชาคือ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมืองและศีลธรรมและประกาศใช้หลักสูตรดังกล่าวทั่วประเทศในปี พ.ศ. 2503 ใช้มาจนถึง พ.ศ. 2521 ในปี พ.ศ.2544 ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 วิชาสังคมศึกษา ได้รับการปรับปรุงเป็น กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ประกอบด้วย 5 สาระ คือ สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์ สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2551 ประกาศใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ยังคงแบ่งกลุ่มสาระการเรียนรู้ออกเป็น 8 กลุ่ม คือ

- 1) ภาษาไทย
- 2) คณิตศาสตร์
- 3) วิทยาศาสตร์
- 4) สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
- 5) สุขศึกษาและพลศึกษา
- 6) ศิลปะ
- 7) การงานอาชีพและเทคโนโลยีและ
- 8) ภาษาต่างประเทศ

โดยกำหนดสาระการเรียนรู้ กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ดังนี้⁴ “การอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข การเป็นพลเมืองดี ศรัทธาในหลักธรรมของศาสนา การเห็นคุณค่าของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ความรักชาติ และภูมิใจในความเป็นไทย” และในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กล่าวถึงเหตุผลที่ต้องเรียนสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมว่า สังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตลอดเวลา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ว่ามนุษย์ดำรงชีวิตอย่างไรทั้งในฐานะปัจเจกบุคคล และการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด นอกจากนี้ ยังช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงการพัฒนา เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลาตามเหตุปัจจัยต่างๆ ทำให้เกิดความเข้าใจในตนเอง และผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับในความแตกต่าง และมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ และสังคมโลก

นอกจากนั้นหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กล่าวถึงสิ่งที่ต้องเรียนรู้ในสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมว่าด้วยการอยู่ร่วมกันในสังคม ที่มีความเชื่อมสัมพันธ์กัน และมีความ

⁴ กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (มปป.) หน้า 7

แตกต่างกันอย่างหลากหลาย เพื่อช่วยให้สามารถปรับตนเองกับบริบทสภาพแวดล้อมเป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ มีความรู้ ทักษะ คุณธรรม และค่านิยมที่เหมาะสม โดยได้กำหนดสาระไว้ 5 สาระ ดังนี้

1) ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ การนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติในการพัฒนาตนเอง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนาตนเองอยู่เสมอรวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม

2) หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบันการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ลักษณะและความสำคัญ การเป็นพลเมืองดี ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อปลูกฝังค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพการดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลก

3) เศรษฐศาสตร์ การผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ การดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน

4) ประวัติศาสตร์ เวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ วิธีการทางประวัติศาสตร์พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์และเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่างๆ ผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญในอดีต บุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในอดีต ความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย แหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลก

5) ภูมิศาสตร์ ลักษณะของโลกทางกายภาพ ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากรและภูมิอากาศของประเทศไทย และภูมิภาคต่างๆ ของโลก การใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ความสัมพันธ์กันของสิ่งต่างๆ ในระบบธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น การนำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

วิเคราะห์สภาพการศึกษา

1. วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการศึกษาไทย

การกำหนดทิศทางการและนโยบายการจัดการศึกษาไทย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดทำฐานข้อมูล โดยวิเคราะห์และสกัดปัจจัยสำคัญออกมา บทความนี้นำเสนอปัจจัยภายนอก 5 ประการสำคัญที่มีผลต่อการจัดการศึกษาไทย ดังนี้⁵

1) ปัจจัยด้านเทคโนโลยี ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีมีผลต่อการกำหนดคุณสมบัติและคุณภาพของแรงงานในอนาคต เทคโนโลยีสารสนเทศ เทคโนโลยีการขนส่ง เทคโนโลยีการผลิต นานาเทคโนโลยี เทคโนโลยีชีวภาพ ฯลฯ มีความก้าวหน้าขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเทคโนโลยีเหล่านี้มีประโยชน์ในการเพิ่ม

⁵ วิเคราะห์ 5 ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการศึกษาไทย, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: <http://www.kriengsak.com/node/1040> [10 ก.ค. 2561]

ศักยภาพการแข่งขันของประเทศ ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงต้องมีการเพิ่มเติมความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในหลักสูตรการเรียนการสอน และปรับปรุงให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี

2) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยทางเศรษฐกิจมีผลต่อตลาดแรงงานและตลาดการศึกษาเนื่องจากการกำหนดลักษณะของแรงงานที่ต้องการ อาชีพ เศรษฐกิจใหม่ จะแข่งขันกันด้วยนวัตกรรมใหม่ ๆ ซึ่งต้องอาศัยการวิจัยและพัฒนา ดังนั้น การศึกษาต้องพัฒนาคนให้มีทักษะการทำวิจัย ให้สามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ที่มีคุณค่าต่อระบบเศรษฐกิจ การเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุน เกิดการเคลื่อนย้ายสินค้า และเงินลงทุนจากต่างประเทศมากขึ้น ประเทศต่าง ๆ ไม่เพียงแต่ต้องลดการกีดกันการแข่งขันเท่านั้น ยังต้องแข่งขันกันด้วยสินค้าที่มีคุณภาพ ซึ่งต้องอาศัยแรงงานที่มีฝีมือ มีทักษะความสามารถที่หลากหลาย เช่น ความรู้ด้านเทคโนโลยี ภาษาต่างประเทศ การบริหาร ฯลฯ ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้บริหารการศึกษาที่จะพัฒนาคนให้มีคุณภาพ

3) ปัจจัยด้านระบบราชการ การปฏิรูปการศึกษาที่ผ่านมาเคลื่อนไปอย่างยากลำบาก เนื่องด้วยระบบราชการเป็นอุปสรรค ซึ่งเกิดจาก ความล่าช้าในการประสานงาน เนื่องจากการทำงานตามระบบราชการไทย มักทำงานแบบต่างคนต่างทำไม่ไปในทิศทางเดียวกัน นอกจากนี้ ยังมีลักษณะของการรวมศูนย์ที่ส่วนกลางมากเกินไป การทำงานแบบราชการ ที่ยึดกฎระเบียบตายตัว ขาดความยืดหยุ่นและเอื้อต่อการปฏิบัติงานของผู้บริหารการศึกษาและครูบางส่วนที่ไม่ยอมปรับตัว

4) ปัจจัยด้านการเมือง กล่าวกันว่า การปฏิรูปหรือพัฒนาการจัดการศึกษาจะสำเร็จหรือล้มเหลวขึ้นอยู่กับการเมืองมากกว่าแนวทางและวิธีการ แต่หากการเมืองไทยมีเงื่อนไขบางประการที่เป็นอุปสรรคจะส่งผลให้การปฏิรูปการศึกษาไทยไม่ก้าวหน้าหรือประสบความสำเร็จเท่าที่ควร อาทิการปรับเปลี่ยนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (ศธ.) บ่อยครั้งทำให้การดำเนินนโยบายการพัฒนาการศึกษาไม่ต่อเนื่อง โดยเฉพาะรัฐบาลทักษิณ มีการเปลี่ยนรัฐมนตรี ศธ.บ่อยมากคนละ 9 เดือนโดยเฉลี่ย นักการเมืองมอง ศธ. ว่า เป็นกระทรวงที่สร้างผลงานได้ยาก ตำแหน่ง รมว. ศธ. จึงนำมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง อาทิเป็นรางวัลแก่ผู้สนับสนุนพรรค ผู้ที่เข้ามาดำรงตำแหน่งจึงมิใช่ผู้มีความรู้ในด้านการศึกษาอย่างแท้จริง ความไม่สอดคล้องของเป้าหมายของการจัดการศึกษากับเป้าหมายทางการเมืองเป้าหมายของนักการเมืองหลายคนคือ ต้องการคะแนนนิยม จึงมีนักการเมืองจำนวนไม่น้อยที่ไม่ดำเนินนโยบายที่ให้ผลในระยะยาว เนื่องจากเสี่ยงที่จะทำให้ตนเองไม่เป็นที่นิยมทางการเมือง ซึ่งนั่นหมายความว่าความรวมถึงนโยบายการศึกษา ดังนั้นนักการเมืองจึงเลือกดำเนินนโยบายที่เห็นผลในระยะสั้น เพื่อให้ตนเองได้รับเลือกตั้งเข้ามาอีกครั้ง อันเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการศึกษาไทย

5) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม สังคมไทยมีเงื่อนไขทางวัฒนธรรมหลายประการ ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาไทย ดังนี้

1) ขาดวัฒนธรรมการมีส่วนร่วม สังคมไทยในปัจจุบันขาดความเหนียวแน่น ขาดความร่วมมือร่วมใจ คนในสังคมจึงมองการศึกษาว่าเป็นเรื่องของรัฐบาลไม่เกี่ยวกับตนเอง

2) รักความสนุกและความสบายคนไทยส่วนใหญ่สนใจความบันเทิงมากกว่าการแสวงหาความรู้ จึงเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

3) สังคมอุปถัมภ์ สังคมไทยยังมีลักษณะสังคมอุปถัมภ์ เห็นแก่พวกพ้องมากกว่าส่วน

ร่วม ผู้ที่มีอำนาจมักแสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเองและพวกพ้อง โดยที่ประชาชนไม่กล้าขัดขวาง เพราะต้องพึ่งพาอาศัย ดังนั้น เมื่อมีการกระจายอำนาจทางการศึกษา อาจกลายเป็นแหล่งผลประโยชน์ให้กับผู้มีอิทธิพล ได้หากควบคุมไม่ดี

4) ขาดการเปิดกว้างทางความคิดและการรับฟังความเห็นของผู้อื่น สังคมไทยมี

ค่านิยมว่า การมีความคิดที่แตกต่างหรือการเป็นแกะดำ เป็นสิ่งไม่ดี มองผู้ที่มีคิดแตกต่างเป็นศัตรู และพยายามหักล้างความคิดซึ่งมักกระทำโดยใช้อารมณ์มิได้ใช้เหตุผลเป็นที่ตั้ง ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา ผู้เรียนที่ปัจจุบันมุ่งสร้างคนให้คิดเป็นทำเป็น

ปัจจัยที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น ล้วนเป็นปัจจัยหลักที่หน่วยงานกำหนดตรงพัฒนาระบบการศึกษาไทย จะต้องให้ความสำคัญ และนำไปใช้วิเคราะห์วางแผนกำหนดทิศทางและนโยบาย โดยเฉพาะปัจจัยด้านการเมือง ซึ่งมีอิทธิพลมากต่อการพัฒนาการศึกษาไทย เพราะหากแม้ว่าจะมีการขยับหรือพัฒนาปัจจัยอื่นมากเพียงใด แต่หากปัจจัยการเมืองไม่ถูกพัฒนาให้อี้อต่อการจัดการศึกษา ย่อมส่งผลให้การขยับหรือพัฒนาปัจจัยอื่นย่อมกระทำได้ยาก และอาจไม่นำพาสู่ความสำเร็จได้ หากเปรียบเทียบให้ปัจจัยทางการเมืองเปรียบเสมือนน้ำที่หล่อเลี้ยงให้ระบบการศึกษาไทยเติบโตงอกงามผลิดอกออกผลที่มีคุณภาพ แต่หากขาดการหล่อเลี้ยงน้ำที่มากเพียงพอ ย่อมจะทำให้การจัดการศึกษาเหี่ยวเฉา และไม่เจริญก้าวหน้า ดังนั้นการพัฒนาการจัดการศึกษาไทย จึงขึ้นอยู่กับจุดยืนและภาวะของผู้นำประเทศและผู้นำกระทรวงศึกษาธิการที่ให้ความสำคัญ ผลักดันและสนับสนุน ให้เกิดการขับเคลื่อนในการพัฒนาระบบการศึกษาไทยการจัดการศึกษา 'ในระบบ' ของไทยมีปัญหาเรื่อง 'คุณภาพ' มาโดยตลอด เมื่อปี 2542 ได้มีความพยายามในการปฏิรูปการศึกษาครั้งใหญ่ โดยหวังว่าจะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการศึกษาไทยให้มีคุณภาพ⁶ โดยเฉพาะการเพิ่มงบประมาณการศึกษาให้สอดคล้องกับภารกิจ จนกระทั่งงบประมาณด้านการศึกษาขึ้นมาอยู่อันดับหนึ่งคือจาก 2.9 แสนล้านบาทในปี 2549 มาเป็น 5 แสนล้านบาทในปี 2558 คือเพิ่มขึ้นเกือบสองเท่าในเวลา 9 ปี แต่คุณภาพการศึกษาเมื่อดูจากผลสำรวจก็กลับอยู่ในระดับต่ำไม่เปลี่ยนแปลงทุกระดับ แสดงให้เห็นว่าการปฏิรูปการศึกษาไม่เป็นไปตามเป้าหมายปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพการศึกษามีหลายปัจจัยแต่ที่เห็นตรงกันมีอย่างน้อยห้าประการได้แก่

1. ผู้สอน

ผู้สอนที่พึงประสงค์ต้องมีคุณสมบัติที่สำคัญ คือ

- 1) ต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรม ประพฤติดี ปฏิบัติดีเป็นแบบอย่างที่ดีของลูกศิษย์ และมุ่งมั่นในการสอนให้ลูกศิษย์เป็นคนดี
- 2) ต้องมีความรู้ความเชี่ยวชาญในวิชาที่สอนอย่างดี
- 3) ต้องมีทักษะในการถ่ายทอดความรู้ให้ลูกศิษย์และ
- 4) ต้องมีทักษะในการสอนให้ลูกศิษย์คิดเป็น วิเคราะห์เป็น รู้จักใช้เหตุใช้ผล

⁶ ศ.ดร.สมบัติ อารังธัญวงศ์ ปัจจัยที่มีผลต่อ 'คุณภาพการศึกษา', [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล : <http://thaitribune.org/contents> [10 ก.ค. 2561]

2) หลักสูตรและระบบการเรียนการสอนหลักสูตรต้องทันสมัยสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยเฉพาะต้องเป็นหลักสูตรที่สอดคล้องกับสมรรถนะของผู้เรียนและความต้องการของตลาดแรงงาน ส่วนระบบการเรียนการสอนต้องมุ่งให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง รู้จักการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตัวเอง เป็นผู้มีความมีความรับผิดชอบ มีความมุ่งมั่นในความสำเร็จ

3) ผู้เรียน ประชัญของการศึกษาถือว่าเด็กทุกคนล้วนมีความสามารถ เป็นหน้าที่ของครอบครัวและโรงเรียนที่จะต้องค้นหาให้พบว่ามีทักษะและความสามารถด้านใดแล้วส่งเสริมให้เด็กมีโอกาสที่จะได้รับการพัฒนาตามสมรรถนะและศักยภาพของเด็ก

4) โครงสร้างพื้นฐานสำหรับการเรียนการสอนทั้งอาคารสถานที่ที่เหมาะสม ห้องสมุด ห้องทดลอง ห้องปฏิบัติการระบบสารสนเทศ และอุปกรณ์การเรียนการสอนที่เหมาะสม ทั้งหมดนี้ล้วนมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาให้คุณภาพ

5) การบริหารจัดการ จากการวิจัยพบว่าผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำสูงจะมีศักยภาพสูงในการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ ดังนั้นการคัดเลือกผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ โดยการคัดเลือกจะต้องเป็นไปตามมาตรฐานของระบบคุณธรรม นอกจากนี้จะต้องจัดให้มีหลักสูตรอบรมภาวะผู้นำสำหรับผู้บริหารการศึกษาให้สอดคล้องกับภารกิจทุกระดับและต้องไม่แต่งตั้งผู้บริหารจากระบบการวิ่งเต้นเด็ดขาด ปัจจัยดังกล่าวข้างต้นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษา "ในระบบ" ให้มีคุณภาพ การศึกษาในระบบที่มีคุณภาพจะส่งเสริมให้การเรียนรู้ตลอดชีวิตยังมีคุณภาพมากขึ้นแต่สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ผู้นำประเทศต้องมีวิสัยทัศน์และมุ่งมั่นที่จะลงทุนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพของชาติ และจะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด

บทสรุป

ขอบข่ายของวิชาสังคมศึกษากว้างขวางมีเนื้อหาสาระที่เป็นการคิดรวบยอดและหลักการจากสาขาวิชาต่าง ๆ ที่นำมาใช้สำหรับการเรียนรู้ได้อีกมาก ประกอบกับการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสังคมมีผลกระทบต่อวิชาสังคมศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เป็นขอบข่ายของเนื้อหาความรู้ที่เพิ่มขึ้นและกว้างขวางยิ่งขึ้น เนื้อหาความรู้ที่เป็นข้อเท็จจริงนั้นมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นทั้งผู้สอนและผู้เรียนจะเรียนรู้กันอย่างไร ในความเป็นจริงเราไม่สามารถที่จะเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างได้ทั้งหมดแต่สิ่งที่น่าจะคำนึงถึงในลำดับแรกก็คือ การเรียนรู้ที่จะเลือกสรรข้อมูลความรู้ที่สามารถนำมาสัมพันธ์กับชีวิต และช่วยแก้ปัญหาชีวิตปัจจุบันได้ ซึ่งถือว่าเป็นหลักสำคัญประการหนึ่งของการเรียนการสอนสังคมศึกษา การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะทางสังคม ซึ่งเป็นทักษะที่เกี่ยวข้องกับการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับผู้อื่น เป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อน เพราะต้องสัมพันธ์กับข้อมูลข้อเท็จจริง และอารมณ์ความรู้สึกของบุคคลในเวลาเดียวกัน การพัฒนาทักษะนี้จะต้องอาศัยการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สั้นสมเป็นระยะเวลานานจนค่อย ๆ ซึมซับในตัวผู้เรียน ทักษะทางสังคมจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นที่แตกต่างไปจากตนได้ด้วยความเข้าใจกัน เห็นใจกัน ไม่มีอคติต่อกันและมีความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนได้กระทำลงไป การจัดการ

เรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะนี้สามารถกระทำได้ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน สามารถกระทำได้ในรูปของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ. **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544**. นนทบุรี : บริษัทไทยร่มเกล้าจำกัด. 2544.กระทรวงศึกษาธิการ. **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พัฒนาสังคมไทยสู่วัฒนธรรมแห่งความใฝ่รู้และรู้สึกลีงยาก**. (บทความวิชาการด้านพระพุทธศาสนา : หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน, 2551). หน้า 10.
- วิเคราะห์ 5 ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการศึกษาไทย**. [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล : <http://www.kriengsak.com/node/1040> [10 ก.ค. 2561]
- ศ.ดร.สมบัติ อารังธัญวงศ์ **ปัจจัยที่มีผลต่อ 'คุณภาพการศึกษา**. [ออนไลน์]แหล่งข้อมูล : <http://thaitribune.org/contents> [10 ก.ค. 2561]
- สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม**. [ออนไลน์]แหล่งข้อมูล: <http://taamkru.com/th> สืบค้นวันที่ [10 ก.ค. 2561]